

JUBILEJI

Akademik dr. Vasilij Melik – osemdesetletnik

Človeku, ki prof. Vasilija Melika srečuje vsaj nekajkrat na teden ter se z njim ob kavici pogovarja o zgodovini in literaturi, a tudi povsem vsakdanjih, trivialnih stvareh, se zdi skoraj neverjetno, da se mu je na hrbet naložilo že osemdeset križev. Le kako, saj se naš ugledni profesor sploh ni spremenil. Ne po izgledu in še manj po značaju. Še vedno je isti: zvedav in razposajen, poln zgodb in svežih idej, vesel življenja in dobrodušen. Človek z veliko začetnico. Mož ogromnega znanja in modrosti, ki nas je kolege kar nekako razvadil, da se za nasvete in informacije najprej obračamo nanj in šele potem listamo po debelih priročnikih.

Prof. Melik se je rodil 17. januarja 1921 v družini znanega slovenskega geografa, univerzitetnega profesorja in akademika dr. Antona Melika. Po končani klasični gimnaziji v Ljubljani (1939), ki mu je prinesla izjemno splošno izobrazbo, je na Filozofski fakulteti študiral zgodovino in geografijo ter primerjalno književnost (študij je dokončal leta 1943, sredi vojne vihre, ki tudi njemu ni prizanesla, saj je bil med drugim

deležen italijanske internacije v Gonarsu in prisilnega dela v Postojni), po vojni pa so ga zavoljo znanja jezikov pritegnili k tiskovni agenciji TANJUG, kjer je delal v najtežjih mesecih obstoja ljubljanske podružnice omenjene agencije. Od tam je prešel k ljubljanskemu Mestnemu arhivu in Slovanski knjižnici, kjer je v dvojni funkciji – kot pomočnik arhivarja in bibliotekar – v letih 1945–47 pomagal postavljati na noge obe za Ljubljano še danes izjemno pomembni ustanovi. Ob delu v arhivu in knjižnici se je že od samega začetka usmeril v načrtno znanstveno-raziskovalno delo, njegovi prvi kvalitetni rezultati pa so ga že leta 1947 pripeljali na Filozofsko fakulteto. Tako je bil v letih 1947–1952 zaposlen kot asistent na Filozofski fakulteti, hkrati pa je na tedaj ustanovljeni Višji pedagoški šoli predaval slovensko zgodovino. V letih 1952–1959 je na Ekonomski fakulteti predaval gospodarsko zgodovino, ko pa so leta 1959 omenjeni predmet ukinili, se je vrnil na Filozofsko fakulteto, kjer je kot predavatelj ostal vse do svoje upokojitve leta 1991 (in še dlje).

Po zagovoru doktorske disertacije o Volitvah na Slovenskem (1959) je bil leta 1960 izvoljen za docenta, leta 1969 za izrednega profesorja in leta 1974 za rednega profesorja. Na fakulteti je predaval predvsem zgodovino jugoslovanskih narodov in slovensko zgodovino od srede 18. stoletja do prve svetovne vojne, od leta 1982 pa tudi Uvod v študij zgodovine in od leta 1986 še kulturno zgodovino za slaviste. Vmes je bil v letih 1972–74 prodekan, prav v času silovitih pritiskov v zvezi z reorganizacijo fakultete pa je dva mandata (1974–77) opravljal tudi nehvaležno funkcijo dekana Filozofske fakultete. Nedvomno je prav prof. Melik s svojo spretno politiko in ob popolni enotnosti zaposlenih največ prispeval, da ni uspel načrt "tozdiranja" fakultete.

Prof. Melik si je pridobil izjemne zasluge za razvoj slovenske zgodovinske znanosti že s svojim dolgoletnim pedagoškim delom, za kar so mu ob upokojitvi (1991) upravičeno podelili naziv zaslužnega profesorja. Zaradi nadvse korektnega odnosa do študentov, svoje odprtosti za nove ideje, pa nesebične pripravljenosti pomagati vsem, ki jih (je) zanima(la) (slovenska) zgodovina, se je marsikateri študent zgodovine kasneje odločil za načrtnejše znanstveno-raziskovalno delo.

Še pomembnejše pa je gotovo Melikovo raziskovalno delo. Njegova strokovna bibliografija je več kot impozantna, saj obsega skoraj 500 enot iz različnih zgodovinskih področij in obdobij. Njegovo raziskovalno delo ni zajemalo zgolj slovenske zgodovine iz obdobja, ki ga je na Oddelku za zgodovino tudi predaval. V posameznih razpravah in diskusijskih prispevkih je prof. Melik nadvse inovativno posegel tako v problematiko srednjeveške zgodovine (omenim naj zlasti njegovo razpravo *Vprašanje bitke pri Ljubljani v dobi madžarskih napadov*, v kateri je ob kritični analizi virov zavrnil neupravičeno mnenje starejše historiografije o resničnosti omenjene bitke, ter razpravo *Mesto (civitas) na Slovenskem*, v kateri je ob ugotovljenem menjavanju nazivov forum in civitas za mnoge zgodnje meščanske naselbine na Slovenskem ugotovil, da je vzrok za to iskati v razlikah med stališči mestnih gospodov in gledanjih samih meščanov), kot tudi v obdobje reformacije in protireformacije ter v čas prve jugoslovanske države. (Z več demografskimi in upravnimi študijami je segel tudi v čas po drugi svetovni vojni).

Težišče Melikovega raziskovalnega dela pa je vseeno bila (in je še) slovenska zgodovina dolgega 19. stoletja, zlasti čas od obnove ustavnega življenja (1861) do razpada dvojne monarhije, torej čas, ko smo – po njegovem mnenju – “Slovenci najbolj napredovali, ko smo premostili ves kulturni zaostanek, ki nas je težil od srednjega veka naprej, ko smo postali pravi, drugim enakovreden narod, ko smo doživeli največji vzpon v vsej naši zgodovini.” Ob množici daljših in krajših razprav, v katerih je na novo in izvorno zarisal temeljne probleme slovenskega narodnopolitičnega razvoja v 19. stoletju (v tem oziru je zlasti pomemben njegov delež pri reviziji slovenske zgodovine druge polovice 19. stoletja, torej za čas, ki ga je v svoji kulturnopolitični in slovstveni zgodovini zajel Ivan Prijatelj), je že leta 1966 (skupaj s pokojnim prof. dr. Ferdinom Gestrinom) izdal sintetično Slovensko zgodovino od konca 18. stoletja do leta 1918, ki je (s spremembami, objavljenimi v Zgodovini Slovencev Cankarjeve založbe iz leta 1979) še vedno temeljno delo za to obdobje. Še pomembnejša je leto poprej (1965) izdana Melikova monografija (v bistvu predelana doktorska disertacija) *Volitve na Slovenskem 1861–1918*, v kateri je ob natančni analizi staroavstrijskega volilnega sistema in volitev na Slovenskem podrobno predstavil tudi vse glavne probleme, s katerimi se je morala soočiti slovenska politika v obravnavanem obdobju. Da je Melikova knjiga še danes “eno temeljnih del za zgodovino Slovencev v ustavni dobi habsburške monarhije, ki jo potrebuje vsak, kdor se želi seznaniti s slovensko zgodovino tega časa” (B. Grafenauer), dokazuje tudi njen nemški prevod, ki je izšel leta 1997 pod naslovom *Wahlen im alten Österreich pri založbi Böhlau na Dunaju*. V samo jedro slovenske politične zgodovine druge polovice 19. in začetka 20. stoletja posegajo tudi njegovi komentarji in obširne spremne besede k ponatisu spominov nekaterih pomembnih slovenskih politikov (Vošnjaka, Hribarja, Šukljeta in Ravniharja) ter množica daljših in krajših razprav v domačih in tujih revijah ter zbornikih, izbor katerih naj bi v kratkem izšel tudi v samostojni knjigi. Ob temah iz politične zgodovine, s katerimi je posegal tudi v širši srednjeevropski in jugoslovanski prostor, pa se je raziskovalno ukvarjal tudi z gospodarsko, demografsko in upravno zgodovino, zgodovino vsakdanjega življenja in meščanstva, pa s kulturno in socialno zgodovino Slovencev. Pri tem zgodovine oz. zgodovinskih tem nikoli ni delil na velike in male, problematiko, ki jo je obdeloval, pa je vedno znal podati na strnjen, jasen način.

Od konca šestdesetih let je prof. Melik sodeloval v številnih pomembnih mednarodnih projektih in se redno udeleževal odmevnih domačih in tujih znanstvenih srečanj, na katerih se je kot strokovnjak za zgodovino 19. stoletja (zlasti zgodovino volilnih sistemov in parlamentarizma) uveljavil tudi v evropskih okvirih. Skokovit porast njegove bibliografije in vsebinsko inovativni prispevki zadnjih desetih let pa kažejo, kako resnične so njegove besede, ki jih je izrekel ob svoji sedemdesetletnici: “Za nekatere znanosti govorijo, da je uspehe mogoče doseči le v mladih letih. Ne vem. Za zgodovino to gotovo ne velja. Zgodovinarju se z leti nabira znanje, bogati pogled na čas, s katerim se ukvarja, in primerjava z drugimi narodi in ozemlji, raste mu sinteza.”

Izjemne zasluge za razvoj slovenske zgodovinske znanosti pa si je Melik pridobil tudi zaradi svojega dolgoletnega urejanja Zgodovinskega časopisa. Kot glavni in odgovorni urednik osrednjega glasila slovenskih zgodovinarjev v letih 1973–2000 je uredil kar 21 letnikov (91 zvezkov) Zgodovinskega časopisa ter 21 knjig, ki so izšle v Zbirki zgodovinskega časopisa. Po zaslugi široke in odprte uredniške politike, ki

pri nekaterih kolegih ni naletela zgolj na odobravanje, se je v slovenskem zgodovinopisju uveljavila cela vrsta zgodovinarjev srednje in mlajše generacije, ki so s svežimi pristopi in obravnavo prezrtih tem pomembno prispevali k razvoju in širini slovenskega zgodovinopisja.

Zaradi obsežnega in nadvse raznovrstnega znanstvenega opusa je leta 1991 avstrijska raziskovalna skupnost prof. Meliku podelila prestižno Gindelyjevo nagrado, leto kasneje pa je dobil še avstrijski častni križec za znanost in umetnost. Nekoliko kasneje (1993) je postal izredni in leta 1997 še redni član SAZU. Ob osemdesetletnici (2001) ga je Zveza zgodovinskih društev Slovenije (in več lokalnih zgodovinskih društev) upravičeno imenovala za svojega častnega člana, na začetku leta 2002 pa ga je predsednik republike odlikoval tudi s srebrnim častnim znakom republike Slovenije. S tem je tudi na formalni ravni dobil vsaj nekaj tistega priznanja, ki s(m)o mu ga kolegi že zdavnaj dodelili.

Spoštovani profesor! Dragi Vasja! Iskrene čestitke ob visokem jubileju in še na mnoga leta.

Janez Cvirn

**Govor predsednika Zveze zgodovinskih društev Slovenije doc. dr. Jurija Perovška
na svečanosti ob 80. letnici akademika prof. dr. Vasilija Melika 9. januarja 2001
na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani**

Spoštovani slavljenec gospod akademik prof. dr. Vasilij Melik!

V posebno čast mi je, da Vas lahko v imenu naše vsedrjavne stanovske organizacije – Zveze zgodovinskih društev Slovenije – ob svečani proslavi Vašega življenjskega jubileja pozdravim kot enega od utemeljiteljev sodobnega slovenskega zgodovinopisja. Vesel sem, da Vas lahko pozdravim med zbranimi kolegi in prijatelji vseh generacij, med njimi tudi tistih, ki ste jim bili v resnici priljubljeni profesor in mnogim – tudi danes – pretanjeni ocenjevalec in mentor pri oblikovanju magistrskih in doktorskih del.

O življenjski poti ter pedagoškem, znanstvenem in drugem javnem družbenem delu akademika prof. dr. Vasilija Melika, je danes že bila izrečena posebna beseda. Zato se ne bi ustavil pri njej. Poudaril pa bi, da med slovenskimi zgodovinarji prof. Melik ne izstopa le kot univerzitetni učitelj, akademik in avtor že omenjenih prelomnih zgodovinopisnih del in sistematičnih raziskovalnih obravnav, kot nosilec visokih in uglednih družbenih in strokovnih dolžnosti ter domačih in tujih nagrad in priznanj, pač pa tudi kot eden prvih predsednikov Zveze zgodovinskih društev Slovenije, to je nove vseslovenske zgodovinarske organizacije, v katero se je leta 1980 preoblikovalo tedanje Zgodovinsko društvo za Slovenijo. Zvezo je vodil v letih 1982–1985, v času, ko se je slovenska javnost že upirala zloveščim jugoslovanskim unitarističnim pritiskom na duhovnem področju in področju družboslovnega študija. Tako je Zveza zgodovinskih društev Slovenije poleg svoje redne strokovne in organizacijske dejavnosti, na svojem 22. zborovanju leta 1984 v Brežicah in Krškem, v posebni resoluciji odločno zavrnila prizadevanja po oblikovanju skupnih programskih jeder za zgodovino v okviru načrtovanih sprememb v tedanjem jugoslovanskem izobraževalnem sistemu. Zavzela se je za samosvoje, po slovenskem kriteriju uravnano oblikovanje učnih načrtov za zgodovino v Sloveniji. Obenem je poudarila še nujno po reformi takratnega usmerjenega izobraževanja in ponovila že večkrat utemeljevano stališče, da mora imeti zgodovina osrednje mesto med predmeti družboslovnega izobraževanja.

Poleg vodenja Zveze zgodovinskih društev Slovenije, ji je prof. Melik vtisnil trajen pečat kot glavni in odgovorni urednik njenega osrednjega glasila – Zgodovinskega časopisa. Urejal ga je od leta 1973 do leta 2000. S tem je urednik Zgodovinskega časopisa z najdaljšo uredniško dobo. V tem času je izšlo 27 letnikov Zgodovinskega časopisa z 91 zvezki in 35 številkami ponatisov Zgodovinskega časopisa. Ustanovljena je bila tudi knjižna zbirka Zgodovinskega časopisa, v kateri je izšlo 21 knjig. To, brez posebnega pojasnila govori o monumentalnem uredniškem delu prof. Melika kot tudi njegovih najožjih sodelavcev. Ob tem pa moramo poudariti še eno, za razvoj slovenskega zgodovinopisja izjemno pomembno kvaliteto uredniškega dela prof. Melika. V času, ko je urejal Zgodovinski časopis, so se njegove strani odprle mlajšim zgodovinarjem in novim zgodovinopisnim pogledom, ki so se s tem lahko uveljavili v slovenskem in širšem zgodovinopisnem prostoru.